

El Museu Episcopal de Vic el va inaugurar el bisbe Josep Morgades i Gili l'any 1891, recollint l'esforç realitzat per un grup d'intel·lectuals i clergues de Vic de l'època de la Renaixença per recuperar el patrimoni artístic català.

Els antecedents de la creació del Museu Episcopal cal buscar-los en dos fets: l'Exposició Arqueològica Artística d'Art Retrospectiu celebrada l'any 1868 a Vic i organitzada pel Cercle Literari, amb el canonge Jaume Collell i Bancells com a capdavanter; i en la descoberta del temple romà l'any 1882, i la consegüent creació de la Societat Arqueològica de Vic que s'encarregà de la creació d'un Museu Lapidari nucli embrionari de la futura col·lecció arqueològica del museu. Aquesta Societat va ésser presidida des dels inicis pel bisbe Morgades.

El primer conservador del Museu fou Antoni d'Espona i de Nuix (1891-1898). Les importantíssimes col·leccions d'art medieval i d'arts decoratives reunides aquells primers anys es varen publicar l'any 1893 en forma de catàleg raonat, considerat històricament com el primer catàleg científic d'un museu català, amb la participació del jove seminarista Josep Gudiol i Cunill. En aquest primer moment les col·leccions es van instal·lar sobre l'antic claustre gòtic de la catedral, en un pis construït l'any 1804 pel bisbe Francesc de Veyan.

L'any 1898 Mossèn Gudiol substituïrà a Antoni d'Espona i es convertirà en l'ànima de l'adquisició, instal·lació i classificació de les col·leccions del museu. Poc després, l'any 1902, Gudiol i Cunill va publicar les "Nocions d'Arqueologia Sagrada Catalana", on va establir els criteris de classificació de les arts, aquest text va ésser el primer estudi científic sobre museologia del nostre país i va servir a la vegada de model i manual a partir del qual es varen formar les col·leccions d'art de la resta dels museus diocesans de Catalunya. El projecte museogràfic de mossèn Gudiol es basava en l'exposició separada de les col·leccions i dintre de cada una d'elles en l'ordenació segons criteris cronològics i tipològics. A diferència d'altres museus, però, tots els objectes que va incorporar el museu al llarg dels anys eren exposats al públic en unes sales que aviat es feren petites. Les col·leccions més importants que podia veure el visitant eren les de ceràmica, el monetari, l'arqueologia, el vidre, la pell, el mobiliari, la pintura, l'orfebreria, el teixit, la indumentària, l'escultura, la metal·lúrgia, el ferro i els llibres.

El seu successor fou mossèn Eduard Junyent i Subirà (1932-1978) que va seguir els criteris d'exposició en les diferents presentacions museogràfiques originades a conseqüència de les successives ampliacions de les sales. Des del primer moment en què mossèn Junyent es va fer càrrec del museu va donar prioritat a l'ampliació de l'espai d'exposició de les col·leccions de pintura i escultura romànica i gòtica. L'any 1934 es varen inaugurar les noves sales amb un criteri museogràfic molt semblant al que Joaquim Folch i Torres estava fent els mateixos anys al Museu d'Art de Catalunya a Barcelona. Aquesta voluntat de crear una pinacoteca medieval d'art única a Europa pel que feia a pintura romànica sobre fusta que comencés amb els mestres catalans del segle XII era compartida pel jove historiador de l'art Josep Gudiol i Ricart, el qual des d'aleshores va col·laborar estretament amb Eduard Junyent en les diferents presentacions museogràfiques del museu. El Dr. Junyent, però no va poder dur a terme l'ampliació de l'exposició de les col·leccions fins que no va disposar de les instal·lacions del col·legi de Sant Josep, on des dels anys 1948 al 1967 va obrir al públic en fases successives la primera i la segona planta del col·legi amb les col·leccions d'art i arqueologia, i el pati interior amb la col·lecció del lapidari.

Posteriorment el seu successor mossèn Miquel del Sants Gros va mantenir la disposició de les sales heretada de mossèn Junyent tot respectant els criteris museístics fundacionals. En els seus anys de conservador del Museu Episcopal va impulsar diferents estudis sobre el fons del museu i va encetar la línia de publicacions de catàlegs raonats de diferents col·leccions.

L'any 1995 amb el conveni de col·laboració institucional entre el Bisbat de Vic, L'Ajuntament de Vic i la Generalitat de Catalunya es va decidir iniciar una nova etapa del museu la qual ha comportat la construcció d'un nou edifici. Mentre duraven les obres de construcció i per tal de mantenir un contacte ininterromput amb el públic es va realitzar l'exposició Obres Mestres amb una selecció dels objectes més representatius del museu.

Atès l'interès excepcional del fons del Museu, el juliol de 2001 la Generalitat de Catalunya el va declarar museu d'interès nacional.

